

УДК 81'373.47+81'37

UDC 81'373.47+81'37

КАНАТАЦЫЙНЫЯ ПРЫМЕТНІКІ
З АГУЛЬНЫМ СЕМАНТЫЧНЫМ
КАМПАНАНТАМ «МАРАЛЬНЫЯ,
УНУТРАНЫЯ ЯКАСЦІ АСОБЫ»CONNOTATIVE ADJECTIVES WITH
GENERAL SEMANTIC
COMPONENTS OF “MORAL,
INTERNAL PERSONAL QUALITIES”

Н. П. Лобань,

*кандыдат філалагічных навук, дацэнт
кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3173-3552>*

N. Loban,

*PhD in Philology, Associate Professor
of the Department of Linguistics
and Linguodidactics, Belarusian State
Pedagogical University named after Maxim Tank
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3173-3552>*

Паступіў у рэдакцыю 16.08.2024.

Received on 16.08.2024.

Артыкул прысвечаны аналізу прыметнікаў, у тым ліку некаторых дзеепрыметнікаў у значэнні прыметнікаў, з узуальна-абумоўленым канатацыйным значэннем, якія функцыянуюць у мастацкіх тэкстах і шырока выкарыстоўваюцца беларускімі пісьменнікамі для характарыстыкі асобы. У артыкуле акрэсліваюцца розныя тыпы канатацыі; акцэнтуюцца ўвага на лексічных сродках выражэння ўзуальнай канатацыі; разглядаюцца словы з агульным семантычным кампанентам «маральныя, унутраныя якасці асобы», што ўваходзяць у вялікую тэматычную групу канатацыйных характарыстык асобы «чалавек і яго якасці»; падаюцца адпаведныя лексічна-семантычныя групы (звыш 30 ЛСГ); ракрываецца семантычны патэнцыял названых моўных адзінак, якія вызначаюцца сінанімічным багаццем і выступаюць незначымым сродкам выражэння эмацыянальных ацэнак у мастацкім тэксце пры характарыстыцы літаратурных персанажаў як у маўленні аўтара, так і ў маўленні герояў.

Ключавыя словы: канатацыя, канатацыйны, прыметнікі, дзеепрыметнікі ў значэнні прыметнікаў, лексічна-семантычная група (ЛСГ), агульны семантычны кампанент, мастацкі тэкст.

The article is devoted to the analysis of adjectives, including some participles in the meaning of adjectives, with the usual connotative meaning, which function in artistic texts and are widely used by Belarusian writers to describe a person. The article outlines different types of connotation; attention is focused on lexical means of expressing usual connotation; words with a common semantic component «moral, internal qualities of a person» are considered, which are included in a large thematic group of connotative characteristics of a person «a person and his qualities»; appropriate lexical-semantic groups (more than 30 LSGs) are submitted; the semantic potential of the mentioned language units is revealed, which are defined by a wealth of synonyms and are an indispensable means of expressing emotional evaluations in the artistic text when characterizing literary characters both in the speech of the author and in the speech of the heroes.

Keywords: connotation, connotative, adjectives, participles in the meaning of adjectives, lexical-semantic group (LSG), common semantic component, artistic text.

Праблема вывучэння канатацыі, канатацыйнай семантыкі слова, яе структуры, функцыянавання канатацыйных лексічных адзінак у мове і маўленні актыўна даследуецца ў сучасным мовазнаўстве [1–5 і інш.]. У навуковай літаратуры па гэтай праблеме шырока выкарыстоўваецца тэрмін *канатацыя*. З'ява канатацыі для лінгвістаў «...по-прежнему остаётся привлекательной... жар-птицей» [6, с. 13]. Пытанне аб удакладненні і канчатковым вызначэнні лінгвістычнага статусу канатацыі і па сённяшні дзень актуальна. Як вядома, пры даследаванні канатацыйнай часткі лексічнага значэння вылучаюцца два тыпы канатацыі: узуальная і аказіянальная [7 і інш.]. Вывучэнне ўзуальнай і аказіянальнай канатацыі, аб'ектыўнага і суб'ектыўнага ў семантыцы – задача выключна важная, актуальная і патрабуе свайго вырашэння. Аб'ектам навуковага аналізу ў дадзеным артыкуле з'яўляюцца лексічныя адзінкі са значэннем узуальнай канатацыі. Узгадаем, узуальная канатацыя – канатацыя аб'ектыўна і ўстойліва замацаваная за словам, унутрана ўласцівая яму як

моўнай адзінцы [8], яе часта называюць моўнай, сістэмнай [9; 10 і інш.], пазакантэкстуальнай, агульнапрынятай, аб'ектыўнай, парадыгматычнай, інгерэнтнай, слоўнікавай і т. п. канатацыяй [9; 10 і інш.]. Кантэкст для яе выяўлення звычайна не абавязковы, за выключэннем слоў з пераносным значэннем (*мядзведзь, брахлівы, жаўтароты, буркаваць*), і слоў, канатацыі якіх патэнцыяльна актуалізуюцца ў кантэксце. Вылучаюцца наступныя лексічныя сродкі выражэння ўзуальнай канатацыі: 1. Лексічныя адзінкі з узуальна-абумоўленым канатацыйным значэннем: уласна канатацыйная лексіка (*бамбіза, абібок, языкасты, жэці, мямліць*); лексіка з фармальна выражаным канатацыйным значэннем, або марфалагічна аформленая канатацыйная лексіка (*сыноч, зяцёк, слесаруга, тоўсценькі, худзюшчы, папахадзіць, развалачыцца*); лексіка з пераносным канатацыйным значэннем (*певень, пешка, бугай, зялёны, неабчэсаны, кармаць, мурлыкаць*). 2. Лексічныя адзінкі з узуальна-актуалізаваным канатацыйным значэннем: лексіка з патэнцыяльным кана-

тацыйным значэннем (*настаўнік, паэт, чалавек, мужчына*), арэольная і канцэптыўная лексіка (*таварыш, кулак*) [11, с. 15–16].

У мастацкіх тэкстах лексічныя адзінкі з канатацыйным значэннем маюць важнае значэнне для ацэнкі і характарыстыкі персанажа, раскрыцця яго ўнутранага свету, пачуццяў і перажыванняў, выражэння аўтарскіх адносін да яго. На багатым фактычным матэрыяле, вылучаным з мастацкіх тэкстаў беларускіх пісьменнікаў (М. Лужанін, Я. Скрыган, У. Караткевіч, Я. Брыль, Б. Сачанка і інш.), разгледзім ужыванне канатацыйных прыметнікаў, а таксама некаторых дзеепрыметнікаў, што па сваёй характарыстычнай функцыі збліжаюцца з якаснымі прыметнікамі. Большасць з іх маюць размоўны характар. З іх ліку вылучаецца вялікая тэматычная група канатацыйных характарыстык асобы: «*чалавек і яго якасці*». Прыметнікі, якія ўваходзяць у склад уласна канатацыйнай лексікі, можна падзяліць на тры тэматычныя падгрупы, кожная з якіх мае свае лексічна-семантычныя аб'яднанні. Першая тэматычная падгрупа – прыметнікі, што характарызуюць маральныя, унутраныя якасці чалавека, другая падгрупа – прыметнікі, якія характарызуюць знешні выгляд чалавека, і трэцяя – прыметнікі, якія ацэньваюць фізічны стан чалавека, даюць характарыстыку яго фізічных якасцей. З улікам аб'ёмнасці матэрыялу спынімся толькі на першай падгрупе з агульным семантычным кампанентам «*маральныя, унутраныя якасці асобы*». Сюды ўваходзяць наступныя найбольш пашыраныя лексічна-семантычныя групы (ЛСГ) прыметнікаў і дзеепрыметнікаў у значэнні прыметнікаў з агульнымі семамі:

- 'вельмі скупы, карыслівы, пажадлівы, жадны': **скупны, скуплівы, скарны, жмідлівы, прагны, хцівы, ласы, ласісты, прагавіты**: ...*Скупны і пранырлівы стары быў*... (Б. Сачанка «Не, не ўсё роўна»), – ...*Больш шкадаваў пчолака, як тую скупліваю суседку* (А. Кулакоўскі «Шляхамі жыцця»), *Ён быў... дужа скарны* (Я. Сіпакоў «Маўклівыя людзі»), ...*Будзе сварыцца са жмідліваю маткаю*... (У. Дамашэвіч «Насланне»), *Скупы і прагны, зямля ненаежная*... (Ф. Янкоўскі «Паўтатак»), ...*Зацяты, хцівы багачаднаасобнік* (Б. Сачанка «Не, не ўсё роўна»), ...*Да добра грамадскага... вельмі ласы быў*... (Б. Сачанка «Ноч на балоце»), *Дзеўка яна і праўда ласістая* (А. Кудравец «Раданіца»), ...*Не прагавітая якая: не вазьму шмат*... (М. Лужанін «Збор-дружына»);
- 'дбайны, клапацлівы, старанны': **руплівы, рупны, пільны**: ...*Шчырая, руплівая маладзіца* (Ф. Янкоўскі «Паўтатак»), *Здатная, рупная* (Б. Сачанка «Трэба жыць»), ...*Глядзеў на маці – быструю, увішнюю, пільную да ўсяго*... (А. Кудравец «Песня»);
- 'па-майстэрску ўмелы, вопытны, спрытны': **віртуозны, хвацкі, бывалы**: ...*Вінавата была не так скрыпка, як тая скрыпачка,*

што трымала яе ў сваіх віртуозных руках? (У. Дамашэвіч «Абуджэнне»), ...*Мужыкі любяць хвацкіх гаспадынь* (Я. Сіпакоў «У гарадку, які называецца Учора»), ...*Дзядзька Максім чалавек бывалы*... (Я. Брыль «Лянок мой чысты...»);

- 'працавіты, умелы ў працы, здатны да працы': **ручы, падхватны, цягавіты, рабацяшчы, уцёглы, скарны (да работы), заядлы (на работу)**: – ...*Нябожчык бацька быў ручы*... (Ф. Янкоўскі «Жыві і радуйся»), *Абое падхватныя і на вучобу, і на работу* (П. Місько «Ціхае лета»), ...*Цягавіты і ўпарты*... (М. Гіль «Язэпка»), *Хлопец... ціхі, сарамяжы, рабацяшчы* (М. Гіль «Ранішнія сны»), ...*Рабацяшчыя яны ў яе, уцёглыя* (Б. Сачанка «Дунька»), ...*Да работы скарны, ніколі хлеба чужога не еў*... (Б. Сачанка «Соль»), *І заядлы быў на работу* (Я. Брыль «Золак, убачаны здалёк»);
- 'разумова абмежаваны': **недалёкі, таўкачаваты, непуцёвы**: *Былы старшыня калгаса, чалавек недалёкі*... (Я. Брыль «Ніжня Байдуны»), *Таўкачаваты дзяцюк з багатай хаты* (Я. Брыль «Жменя сонечных промняў»), ...*Непуцёвую, дачку Феню, ... нарадзіла ад шалапутнага мужа-шафёра*... (Б. Сачанка «Навальніца»);
- 'асцярожны, уважлівы, разважлівы': **абачлівы, пільны**: ...*Памяркоўны і абачлівы, як усё старыя халасцякі*... (Я. Сіпакоў «Жывы чалавек»), ...*На гэтую групу... пільных хлопаў напароліся тры бронетранспарцёры з немцамі*... (Я. Брыль «Хлопчык»);
- 'разумны, здагадлівы, абдуманы': **кемлівы, талкавіты, галавасты, змысны**: ...*Нябожчык бацька быў ручы і кемлівы ў гаспадарцы*... (Ф. Янкоўскі «Жыві і радуйся»), ...*У іх цяпер талкавіты старшыня*... (Я. Скрыган «Шуфляда майго стала. Залаты крыжык»), *Разважлівы, галавасты* (В. Карамзаў «Пагоннік»), *Самыя змысныя жанчыны здагадваліся*... (А. Жук «Чыгун»);
- 'велічны, пыхлівы, ганарлівы': **грандыёзны, велікапышны, фанабэрысты**: *Грандыёзная дама... дакладвае з трыбуны пра сваё падарожжа* (Я. Брыль «Жменя сонечных промняў»), ...*Велікапышны сын выходзіць з жонкай у фае* (Я. Брыль «...Можна раскаваць бясконца»), ...*Па-гарадскому апранутыя, фанабэрыстыя*... (М. Стральцоў «Што будзе сніцца»);
- 'спакойны, дабрадушны, лагодны, ціхі': **рахманы, ціхманы**: – ...*Такі рахманы, хоць ты яго дой* (Я. Сіпакоў «Кульбы»), ...*Быў чалавек ціхманы*... (Б. Сачанка «Не, не ўсё роўна»);
- 'замкнуты, які цураецца, пазбягае людзей, пануры, хмурны, суровы': **ваўкаваты, ваўчукаваты, сугнеяваты, панурэйкаваты, нелюдзімы**: *Прысунуўся цёмны... ваўкаваты* (М. Стральцоў «Пасля завірухі»),

- ...Троха **ваўчукаваты**... (А. Жук «Асення халады»), ...*Не такая ўжо і сугнеяватая яго гаспадыня*... (А. Кулакоўскі «Кавалёва Лаза»), *З майклівай згоды... панурэйкаватага Гарскага*... (У. Дамашэвіч «Звяруга»), ...*Ён такі нелюдзімы*... (Б. Сачанка. Не, не ўсё роўна);
- ‘хітры, знаходлівы, які свайго заўсёды даб’ецца’: **прабітны, учэпісты, пракідны, пранырлівы**: *Прабітны і ўчэпісты, Крук не вельмі ўлягаў у калгасную работу* (В. Вітка «Баравіцкія музыкі»), *Ён... і па натуры больш пракідны* (А. Кулакоўскі «Чыстая мураўка»), ...*Сквапны і пранырлівы стары быў*... (Б. Сачанка «Не, не ўсё роўна»);
  - ‘кепскі, дрэнны, нягодны’: **лядайка, неперспектыўны**: ...*У старасты ён лічыўся за лядайкага чалавека* (Я. Скрыган «На выселках»), – *А мы тут, як сказаў старшыня, неперспектыўныя. І вёска неперспектыўная, і бабы неперспектыўныя, і Ляксея, адзіны мужык, неперспектыўны* (В. Карамазай «Галуба»);
  - ‘гультайскі’: **ляны, лайдацкі**: – *Ляны чалавек да калгаснай работы, ой ляны!*... (А. Кулакоўскі «Не выбралі»), ...*Колькі... лайдацкай пакуты ўложена ў гэтыя словы* (Я. Брыль «Мой зямляк»);
  - ‘гаваркі, які многа гаворыць; абгаворлівы’: **брахлівы, шчабятлівы, балбатлівы, лапатлівы, языкасты, языкаты, абрэхлівы**: ...*Як ні стараліся нас падзадорыць... брахлівыя, наўныя батрачкі*... (Я. Брыль «Ты мой найлепшы друг»), *Мікалай меў дзяўчыну, увішную і шчабятліваю Граню*... (Я. Скрыган «Кругі. Мой дэпутат»), ...*Балбатлівыя маладзіцы*... (У. Караткевіч «Краіна Цыганія»), ...*Шкадаваў і самую Юлю, галодную і халодную, лапатліваю бесталковую бабу*... (А. Жук «Паўстанак вяртаня»), ...*Пачала думаць... аб простых, часам языкастых, але няшкодных шафёрах*... (В. Быкаў «На сцяжыне жыцця»), – *Яны хоць і бабы, і языкатыя, але заўсёды ўпору прыходзяць*... (А. Кудравец «Пасеяць жыта»), ...*Благія, абрэхлівыя людзі*... (Л. Калюга «Іллюк-даследчык»);
  - ‘сарамлівы, нясмелы’: **сарамяжы, сарамяжлівы, сарамяжны**: ...*Нясмелы, непаваротлівы і сарамяжы* (Я. Скрыган «Кругі. Ранішнія росы»), ...*Быў ціхі і сарамяжлівы, як дзіця ў чужых* (В. Адамчык «Хата»), *Мікалай быў тут ціхім і нават сарамяжным*... (К. Чорны «Зямляк»);
  - ‘неразважлівы, нястрыманы, люты, раздражнёны’: **шалёны, нейтаймаваны, дзікі**: ...*Ён шалёны, упарты, як сцяна* (В. Карамазай «Гарадскія»), ...*Натура ў бацечкі была нейтаймаваная, дзікая* (А. Кудравец «Авохці мне!»);
  - ‘свавольны, дураслівы, легкадумны, шкадлівы, здатны на розныя штукі’: **памаўзлівы, баламутны, шалапутны, распусны, шалёны**: ...*Суседскі Вінчучок... спрытны і памаўзлівы* (Я. Брыль «Ніжнія Байдуны»), ...*Надта баламутны хлопец*... (М. Стральцоў «Двое ў лесе»), **Шалапутны, шалапутны малец**... (Я. Сіпакоў «Гасцініца»), ...*Карміла «вельмі распусную» ўнучку, якой не сядзелася ў бабулі на каленях* (Я. Брыль «Іваны»), ...*Па-бацькоўску шкада гэтых хлопчаў, крышку шалёных, а ўсё ж такі добрых, сваіх*... (Я. Брыль «Мышалоўкі»);
  - ‘гуллівы, хітраваты, бойкі’: **гарэзлівы, круцельскі, шкадлівы**: *Гэтыя словы заглушылі ўсё астатняе, што выпаліла гарэзлівая дзяўчына*... (А. Кулакоўскі «Матчын сігнал»), *З-за пляча выглядае... гарэзлівае, круцельскае вока* (У. Караткевіч «Як звяргаюцца ідалы»), – *А шкадлівы ты*... (Я. Скрыган «Зялёныя шкарпэткі»);
  - ‘надакучлівы, надаедны’: **звяглівы, назойлівы, прывязлівы**: ...*Даволі-такі звяглівая цётка Юста*... (Я. Брыль «Ніжнія Байдуны»), ...*Каб адчапілася ад яго гэтае назойлівае хлапчанё*... (А. Кулакоўскі «Зося»), – *Ну і прывязлівы ты, сыноч* (В. Карамазай «Прыліпала»),
  - ‘прыдзірлівы, злосны, ядавіты’: **удлівы, з’едлівы**: ...*Спакойны, але ўедлівы*... (А. Кудравец «Другі варыянт»); ...*Другі стары – злосны і з’едлівы*... (Я. Сіпакоў «Белыя сцены»);
  - ‘жвавы, рухавы, спрытны’: **трапяткі, увішны, вяртлявы, варушкі**: *А цесць яго быў трапяткі*... (Я. Брыль «Ніжнія Байдуны»), *Мая гаспадыня была увішная*... (М. Стральцоў «Восеньскі ўспамін»), – ...*Якія тут шчуплыя, вяртлявыя дзядзькі* (М. Лужанін «Палессе перад будучыняй»), *Ён, як і дзед, ... варушкі, няўрымслівы, энергічны* (Ф. Янкоўскі «Талака, або радасць мая з маленства»);
  - ‘лоўкі, спраўны, праворны, вясёлы, бойкі, удалы; задорны, задзірысты, запальчывы’: **разбітны, хвацкі, забіяцкі, заліхвацкі, бесшабашны, зухаваты, порсткі, развясёлы**: *Гэлька... была разбітная і праворная*... (В. Адамчык «Раяль з адламаным вечкам»), ...*Забіяцкія хлапчкі плавалі па вуліцы на плытах і на камерах ад грузавікоў* (А. Кулакоўскі «Усюды вада»), ...*Бачыў яго... заліхвацкім вайсковым пісарам*... (М. Стральцоў «Двое ў лесе»), ...*Я часта вяртаюся... да светлага, несмяротнага вобраза, што нарадзіўся ў душы бесшабашнага рускага хлопча – паэта, блізкага ўсім* (Я. Брыль «Ты жывеш»), – ...*Зухаваты быў у маладосці* (А. Кулакоўскі «У госці»), – ...*Паквапілася баба на ўдаўца, дзеці якога не пры бацьку, а каб дома былі, дык ці была б такая порстка!* (М. Гіль «Камандзіроўка ў Вішанькі»), *Удзень іх развясёлая кампанія яшчэ зарабляе і на людскім горы, наймаючыся іграць на хаўтурах* (В. Вітка «Баравіцкія музыкі»);

- ‘дасціпны, спрытны, хітры, кемлівы, упраўны’: **пранырлівы, растаропны, вушлы, дападны, дападкі, дастатны**: ...**Пранырлівы стары быў**... (Б. Сачанка «Не, не ўсё роўна»), *То ён разумны, растаропны, то бот дурны*... (П. Місько «Сітус інверсус»), *Дзеці цяпер вушлыя пайшлі* (А. Кудравец «Рада-ніца»), ...**Дападныя бабы**... (В. Адамчык «Дзень ранняе восені»), *Каб затаіліся тады, прыціхлі...*, *то дападкая бабка нічога і не заўважыла б*... (П. Місько «Чырвонае неба»), «**Дастатная вельмі**...» (П. Місько «Такое сліпучае сонца!»);
- ‘дагодлівы, прыслужлівы, які падлізваецца’: **ліслівы, запабеглівы**: **Ліслівая бапты-стачка ажно рукамі развяла**... (Я. Брыль «Жменя сонечных промняў»), ...**Запабеглівыя вочы раздабрэлых мяшчанак**... (Я. Скрыган «Кругі. Спасціжэнне»);
- ‘настойлівы, напорысты, упарты’: **прабітны, учэпісты**: **Прабітны і учэпісты, Крук не вельмі ўлягаў у калгасную работу** (В. Вітка «Баравіцкія музыкі»);
- ‘вельмі ахвочы да чаго-небудзь, напорысты, упарты’: **заўзяты, заядлы**: ...**Відаць, заўзяты танцор**... (У. Дамашэвіч «Абуджэнне»), – *Я заядлы халасцяк* (У. Дамашэвіч «Ад шчасця таксама плачуць»);
- ‘бяздушны, бязлітасны, неапраўны ў сваіх паводзінах’: **закаранелы, закончаны, кончаны, з’юджаны**: ...**Як закаранелы садыст і забойца, ён не захоча адзін ісці на той свет**... (У. Дамашэвіч «Звяруга»), ...**Страшныя словы аднаго з найбольш закончаных салдафонаў**... (Я. Брыль «Птушкі і гнёзды»), *Такі кончаны чалавек* (А. Жук «Такая восень»), – *Тыя з’юджаныя з’ехалі дзесьці за Менск* (Ф. Янкоўскі «Старонкі маёй аповесці»);
- ‘нядобры, злы, жорсткі, бязлітасны, які можа прычыніць ліха’: **ліхі, люты**: **А што свёкар ліхі чалавек, дык жа не з ім... жыць** (Я. Брыль «Галя»), **А казкі мае...пра гаротнага мужыка якога і лютага пана** (Я. Скрыган «Кругі. Пры вогнішчы»);
- ‘чужы, не тутэйшы’: **набродны, навалочны (навалачны), наводны, прыблудны**: **Перагаворшчыца тут была нейкая набродная, навалочная**... (Ф. Янкоўскі «Спёка, суша, сухмень, сухавей»), ...**Яна ў вёсцы наводная**... (Ф. Янкоўскі «Валента»), **Бабуліна слова пра непатрэбнікаў, пра набродна-наводных, навалачных, прыблудных** (Ф. Янкоўскі «Старонкі маёй аповесці»);
- ‘разбэшчаны, распушчаны; адурэлы’: **разбрыджаны, раздзьмуты, ачмурэлы**: **Разбрыджаная пры немцах мяшчаначка**...

(Я. Брыль «Жменя сонечных промняў»), *Былы старшыня калгаса, чалавек недалёкі... раздзьмуты і ачмурэлы*... (Я. Брыль «Ніжнія Байдуны»);

- ‘які значна пераўзыходзіць звычайную ступень чаго-небудзь, вельмі моцны ў сваім праяўленні, яскрава выражаны; незвычайны’, як агульная ацэнка, што паказвае на інтэнсіўнасць прыметы (часта ў складзе некаторых зневажальных, лаянкавых выразаў): **неймаверны, несусветны, акаянны, пракляты, сабачы, шыкоўны, адмысловы, чыстакроўны**: **Жмінда быў неймаверны!** (Я. Брыль «У Забалоцці днее»), ...**Але ж распусніца несусветная** (Я. Скрыган «Кругі. Пры вогнішчы»), – ...**Ірад, хрыстапрадавец акаянны**... (А. Кулакоўскі «Шляхамі жыцця»), – ...**Гітлерчукі праклятыя**... (В. Быкаў «Эстафета»), – **Успомніў сваю кроў, сабачы бацька**... (А. Кудравец «Марута і Зіна»), **Насустрач мне ішоў... шыкоўны савецкі маёр**... (Я. Брыль «Ніжнія Байдуны»), ...**Быў танцор адмысловы** (У. Дамашэвіч «Абуджэнне»), ...**І ўсе мы, тутэйшыя маладнякоўцы, ...самыя чыстакроўныя футурысты** (Я. Скрыган «Кругі. Госці з Мінска»);
- ‘ні да чаго не здатны, не прыгодны; неапраўны’: **нягеглы, прапашчы**: ...**Смяяўся з нейкіх нягеглых рыбакоў**... (І. Пташнікаў «Асенняе апавяданне»), – **Прапашчы я чалавек**... (М. Зарэцкі «Вязьмо»).

Такім чынам, на матэрыяле мастацкіх тэкстаў выплывае звыш 30 найбольш пашыраных ЛСГ прыметнікаў і некаторых дзеепрыметнікаў у функцыі прыметнікаў з агульным семантычным кампанентам «маральныя, унутраныя якасці асобы», якія ўваходзяць у склад вялікай тэматычнай групы «чалавек і яго якасці». Названая група лексічных адзінак характарызуецца разнастайнасцю ЛСГ, вызначаецца сінанімічным багаццем і выступае незамянімым сродкам выражэння эмацыянальных ацэнак у мастацкім тэксце пры характарыстыцы асобы як ў маўленні аўтара, так і ў маўленні герояў. Прааналізаваны фактычны матэрыял сведчыць пра багатыя стылістычныя магчымасці беларускіх прыметнікаў, іх семантычны і канатацыйны патэнцыял, пра важнасць даследавання заканамернасцей лексічнага выражэння эмоцый у мове і маўленні з улікам антрапацэнтрычнага падыходу. Вывучэнне моўных сродкаў выражэння катэгорыі канатацыі, іх складу, сістэмных сувязей паміж імі, асаблівасцей функцыянавання ў беларускай мове, у тым ліку ў тэкстах розных стыляў, і лексікаграфічнага апісання несумненна з’яўляецца вельмі актуальнай задачай і патрабуе далейшага даследавання.

ЛІТАРАТУРА

1. Пахомова, И. Н. Коннотация и лексическая семантика слова : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / И. Н. Пахомова ; Тамбов. гос. ун-т имени Г. Р. Державина. – Тамбов, 2009. – 25 с.

REFERENCES

1. Pakhomova, I. N. Konnotaciya i leksicheskaya semantika slova : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / I. N. Pakhomova ; Tambov. gos. un-t imeni G. R. Derzhavina. – Tambov, 2009. – 25 s.

2. *Герасименко, И. Е.* Коннотативная семантика единиц языка в аспекте гендерной лингвистики : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / И. Е. Герасименко ; Гос. ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина. – М., 2009. – 48 с.
3. *Губкіна, А. В.* Лексикалогія і лексікаграфія беларускай мовы XX ст. : сацыялінгвістычны аспект / А. В. Губкіна. – Мінск : БДУ, 2012. – 143 с.
4. *Кислицына, Н. Н.* Концепция лингвистической коннотологии (когнитивно-дискурсивный аспект) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Н. Н. Кислицына ; Крым. федеральный ун-т им. В. И. Вернадского. – Майкоп, 2021. – 43 с.
5. *Красильникова, П. Ю.* Проблема толкования коннотации в лексикографии (на материале зоонимов в текстах Саши Чёрного) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / П. Ю. Красильникова ; Моск. гос. обл. ун-т. – Мытищи, 2022. – 24 с.
6. *Шаховский, В. М.* Эмотивный компонент значения и методы его описания : учеб. пособие к спецкурсу / В. М. Шаховский. – Волгоград : Изд-во Волгогр. гос. пед. ин-та, 1983. – 94 с.
7. *Шаховский, В. М.* К типологии коннотации / В. М. Шаховский // Аспекты лексического значения : сб. ст. / Воронеж. гос. ун-т ; редкол.: З. Д. Попова (науч. ред.) [и др.]. – Воронеж, 1982. – С. 29–33.
8. *Штефан, В.* Ингерентная и адгерентная экспрессивно-оценочная политическая лексика и фразеология современного русского языка (на материале газеты «Правда») : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. Штефан ; Ростов. гос. ун-т им. М. А. Сулова. – Ростов н/Д., 1984. – 156 с.
9. *Пелевина, Н. Ф.* Коннотация и контекст / Н. Ф. Пелевина // Вопросы семантики : сб. ст. / Калинингр. гос. ун-т ; редкол. : А. И. Дубяго (отв. ред.) [и др.]. – Калининград, 1983. – С. 83–88.
10. *Вольперт, Р. Х.* Коннотативный уровень описания грамматики : на материале художественного текста немецкого языка / Р. Х. Вольперт. – Рига : Зинанте, 1979. – 159 с.
11. *Лобань, Н. П.* Лексика са значэннем канатацыі ў беларускіх мастацкіх тэкстах : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / Н. П. Лобань ; Беларус. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка. – Мінск, 1996. – 139 с.
2. *Gerasimenko, I. E.* Konnotativnaya semantika edinic yazyka v aspekte gendernoj lingvistiki : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 / I. E. Gerasimenko ; Gos. in-t rus. yaz. im. A. S. Pushkina. – M., 2009. – 48 s.
3. *Gubkina, A. V.* Leksikalogiya i leksikografiya belaruskaj movy XX st. : sacyalingvistychny aspekt / A. V. Gubkina. – Minsk : BDU, 2012. – 143 s.
4. *Kislitsyna, N. N.* Konceptsiya lingvisticheskoy konnotologii (kognitivno-diskursivnyj aspekt) : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.19 / N. N. Kislitsyna ; Krym. federal'nyj un-t im. V. I. Vernadskogo. – Majkop, 2021. – 43 s.
5. *Krasil'nikova, P. Yu.* Problema tolkovaniya konnotacii v leksikografii (na materiale zoonimov v tekstah Sashi Chyornogo) : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / P. Yu. Krasil'nikova ; Mosk. gos. obl. un-t. – Mytishchi, 2022. – 24 s.
6. *Shahovskij, V. M.* Emotivnyj komponent znacheniya i metody ego opisaniya : ucheb. posobie k speckursu / V. M. Shahovskij. – Volgograd : Izd-vo Volgogr. gos. ped. in-ta, 1983. – 94 s.
7. *Shahovskij, V. M.* K tipologii konnotacii / V. M. Shahovskij // Aspekty leksicheskogo znacheniya : sb. st. / Voronezh. gos. un-t ; redkol.: Z. D. Popova (nauch. red.) [i dr.]. – Voronezh, 1982. – S. 29–33.
8. *Shtefan, V.* Ingerentnaya i adgerentnaya ekspressivno-ocenochnaya politicheskaya leksika i frazeologiya sovremenogo russkogo yazyka (na materiale gazety «Pravda») : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / V. Shtefan ; Rostov. gos. un-t im. M. A. Suslova. – Rostov n/D., 1984. – 156 s.
9. *Pelevina, N. F.* Konnotaciya i kontekst / N. F. Pelevina // Voprosy semantiki : sb. st. / Kaliningr. gos. un-t ; redkol. : A. I. Dubyago (otv. red.) [i dr.]. – Kaliningrad, 1983. – S. 83–88.
10. *Vol'pert, R. H.* Konnotativnyj uroven' opisaniya grammatiki : na materiale hudozhestvennogo teksta nemeckogo yazyka / R. H. Vol'pert. – Riga : Zinante, 1979. – 159 s.
11. *Loban', N. P.* Leksika sa znachennem kanatacyi ū belaruskich mastackih tekstah : dys. ... kand. filal. navuk : 10.02.01 / N. P. Loban' ; Belarus. dzyarzh. ped. un-t imya M. Tanka. – Minsk, 1996. – 139 s.